

Балабін В. В.,*кандидат філологічних наук, професор,
професор кафедри військового перекладу
та спеціальної мовної підготовки
Військового інституту**Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВА СПЕЦИФІКА ВІЙСЬКОВОГО ПЕРЕКЛАДУ

Анотація. На підставі виокремлення характерних ознак військового перекладу, визначення або уточнення спеціальних метамовних одиниць концептуального апарату теорії військового перекладу, з урахуванням багаторічного (1992–2017 рр.) досвіду дослідження теорії й практики військового перекладу в Україні запропоновано основні (обов'язкові) та факультативні (необов'язкові) жанрово-стильові параметри військового перекладу.

Ключові слова: перекладознавство, військовий переклад, теорія військового перекладу, військовий текст, функціональний стиль, жанр.

Постановка проблеми. «Військовий переклад в Україні постійно розвивається завдяки інтенсифікації заходів міжнародного оборонного співробітництва, переходу Збройних Сил України на стандарти НАТО, необхідності перекладу важливих військово-політичних документів, а також усного та письмового військово-технічного і військового-спеціального перекладу текстів різних жанрів та стилів» [1, с. 108]. Крім засадничих положень теорії військового перекладу, які були представлено автором у попередніх статтях [2–4], одним із завдань цієї спеціальної теорії перекладознавчої науки є «дослідження жанрово-стилістичної та функціонально-прагматичної специфіки військового перекладу» [5, с. 106].

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблематиці військового перекладу присвячена незначна кількість науково-методичних праць минулого століття (Л.Л. Нелюбін, Г.М. Стрелковський, Р.К. Міньяр-Белоручев, М.Я. Цвілінг, Л.К. Латишев, А.Ф. Ширяєв, В.М. Шевчук), сучасних наукових розвідок (О.Г. Князева, М.К. Гарбовський і Е.М. Мішуров, П.П. Банман, Н.М. Романенко і Е. Шагардинова, Е.К. Шорин та ін.). В Україні окремі аспекти військового перекладу досліджували В.В. Балабін, П.А. Матюша, М.Б. Білан, С.Я. Янчук, Б.А. Дзись, О.В. Юндіна, Л.М. Гончарук, Д.В. Василенко, О.Ю. Солодяк, О.М. Нікіфорова, Ю.О. Лукіячук та ін. Перелік основних праць із військового перекладу представлено в працях [2, с. 99–100; 3, с. 14–16].

Жанрово-стилістичні аспекти перекладу різних текстів досліджували О.І. Чердиченко, В.В. Коптілов, В.І. Карaban, Р.П. Зорівчак, М.О. Новикова, В.Д. Радчук, А.Г. Гудманян, Т.С. Некряч, Л.В. Коломієць, В.В. Демецька, О.В. Дзера та інші відомі українські перекладознавці.

Заслуговують на увагу перекладознавчі жанрово-стилістичні розвідки різного тематичного спрямування А.О. Раті [6], І.А. Рудь [7], І.М. Дерік [8], Т.Г. Лукьянкової [9]. Втім, жанрово-стильова специфіка військового перекладу, який зазнав значних змін порівняно з ХХ ст., залишається недостатньо дослідженою навіть попри наявність солідних науково-кваліфікаційних досліджень О.В. Юндіної [10] і Л.М. Гончарук [11].

Метою статті є визначення жанрово-стильових особливостей військового перекладу.

Це завдання є актуальним не тільки для фундаментального обґрунтування власне теорії військового перекладу, оскільки, як підкреслює Л.М. Гончарук, «засадничі питання військового перекладу на початку ХХІ ст. все ще залишаються недостатньо висвітленими у наукових розвідках» [11, с. 1], а й із погляду подальшого розвитку загальної та інших спеціальних теорій перекладу, адже, на думку А.О. Раті, «вивчення жанру з перекладознавчих позицій постає однією з нагальних потреб сучасних філологічних студій. Така нагальність зумовлена не тільки відсутністю однозначної дефініції жанру, попри достатньо велику кількість досліджень у царині жанрології, а й насамперед нечисленними розвідками в площині перекладознавства» [6, с. 11]. Не слід також забувати, що «перекладознавство як наука, на відміну від інших лінгвістичних дисциплін, є найменш теоретизованим, оскільки воно завжди займало проміжну позицію між мистецтвом і технологією» [12, с. 85].

У якості відривних методологічних основ дослідження спеціальних понять теорії військового перекладу слугували усталені, загальноприйняті, класичні формулювання, що зазвичай представлені в академічних довідково-реферативних виданнях, а також у монографіях, наукових кваліфікаційних працях і статтях.

Виклад основного матеріалу. *Загальна жанрово-стильова характеристика військового перекладу.* Військовий переклад із самого початку виокремлення у межах перекладознавства досліджувався переважно у прикладному та лінгводидактичному аспектах: питання ефективної прискореної підготовки військових перекладачів із максимально можливою кількістю мов, створення підручників, військових словників, опрацювання переліку загальновійськових і військово-спеціальних компетентностей тощо. До цього слід також додати традиційну закритість і недоступність сфери військового перекладу для цивільних дослідників [13, с. 87].

Теорія військового перекладу (далі – ТВП) є спеціальною теорією перекладознавства, яка становить узагальнену, структуровану й упорядковану сукупність наукових фактів, теоретичних суджень, гіпотез і методологічних положень, інтегрованих у єдину систему за допомогою термінологічно визначених і упорядкованих одиниць поняттєво-категоріального апарату, що розкривають завдання та специфіку службової діяльності військового перекладача в галузі лінгвістичного забезпечення військ (далі – ЛЗВ). *Об'єктом ТВП є сфера ЛЗВ*, ядром якої слугує *перекладацький супровід у збройних силах* [2, с. 98].

Основа ЛЗВ складає *перекладацький супровід*, що полягає у здійсненні військовим перекладачем міжкультурної комунікативно-посередницької діяльності у формі усного, письмового, послідовного і синхронного перекладу, адаптованого тран-

скодування (переказу, оповідання), реферування, анотування та редагування текстів загальновійськової, військово-політичної, військово-технічної та військово-спеціальної тематики [3, с. 13].

Військовий перекладач – це офіцер-філолог, професійно підготовлений компетентний міжмовний і міжкультурний посередник, який є головним суб'єктом лінгвістичного забезпечення військ і володіє сформованими на професійному рівні міжкультурними, білінгвальними, психолінгвістичними, мовленнєво-розумовими, комунікативними компетенціями для виконання функцій і завдань службової діяльності [3, с. 13].

Функції службової діяльності військового перекладача було визначено як узагальнені за професійними напрямками види типових військово-спеціальних завдань, що безпосередньо покладаються на військового перекладача, і включають міжкультурну (комунікативно-посередницьку), воєнно-країнознавчу (інформаційно-аналітичну), військово-термінологічну (нормативно-кодифікуючу), лінгвопедагогічну (дидактично-діагностичну), лінгводослідницьку (науково-пошукову), навчально-бойову та військово-адміністративну діяльність [3, с. 13].

Отже, жанрово-стилістична специфіка військового перекладу природно проявляється вже через визначення або уточнення характерних ознак таких понять, як «*військовий переклад*», «*об'єкт військового перекладу*», «*предмет військового перекладу*», «*військовий перекладач*», «*функції службової діяльності військового перекладача*», а також інших фундаментальних концептуальних понять, термінів і дефініцій теорії військового перекладу, що були послідовно представлені автором упродовж останніх років.

Крім загальнонаукових абстрактних понять наукового дискурсу та спеціальних понять перекладознавчої науки, науково-методологічну основу ТВП також формують базові поняття філолого-мовознавчого рівня, що мають міждисциплінарний характер, зокрема «*стиль*», «*жанр*», «*текст*», «*дискурс*».

З метою визначення жанрово-стилістичної специфіки військового перекладу проаналізуємо ці поняття в аспекті завдань і сфери функціонування військового перекладу, оскільки вони об'єктивно утворюють абстрактну концептуальну матрицю не тільки для ТВП, а й для всіх інших спеціальних теорій і моделей перекладознавства. Визначаючи жанрово-стилістичну специфіку військового перекладу, виходитимемо з міждисциплінарного характеру сучасного перекладознавства, що «містить текстологічні, когнітологічні, культурологічні та соціологічні складові частини» [14, с. 59].

Відомий український перекладознавець проф. В.І. Карабан зазначає, що військовий переклад «характеризується своїми значними особливостями у плані як жанрів текстів, так і принципів, закономірностей і труднощів перекладу» [15, с. 31]. Основні особливості й специфіку військового перекладу вперше описав Л.Л. Нелюбін у передмові «Військовий переклад і його особливості» до підручника 1972 р. видання [16, с. 13–37]. У 1981 р. підручник було значно перероблено і перевидано, втім, теоретична передмова залишилася без змін [17, с. 10–32]. Надалі значна частина цього теоретико-методологічного опису військового перекладу майже дослівно була представлена в шести окремих статтях Тлумачного перекладознавчого словника Л.Л. Нелюбіна [18].

Ще одним систематизованим джерелом знань про військовий переклад прийнято вважати працю Г.М. Стрелковського «Теорія і практика військового перекладу» [19], яка, за оцінкою

Л.Л. Нелюбіна, «найбільш повно представляє теорію військового перекладу» [18, с. 220].

До цього переліку слід додати відому монографію Р.К. Мін'яр-Белоручева «Загальна теорія перекладу та усний переклад» [20], у якій автор присвятив військовому перекладу останню главу [20, с. 194–214], а також ґрунтовну наукову статтю (26 сторінок, 58 джерел) М.К. Гарбовського і Е.М. Мішкурова «Військовий переклад у сучасному світі (теоретико-методологічні, лінгвістичні, військово-історичні та соціально-політичні аспекти)» [21].

За відомим визначенням основоположника наукових досліджень військового перекладу Л.Л. Нелюбіна, військовий переклад становить «один із видів спеціального перекладу з яскраво вираженою військовою комунікативною функцією. Відмінною рисою військового перекладу є велика термінологічність і гранично точне, чітке викладення матеріалу за відносної відсутності образно-емоційних виражальних засобів» [16, с. 13; 17, с. 10; 18, с. 32]. Як бачимо, деякі характерні ознаки військового перекладу Л.Л. Нелюбін розриває вже у визначенні: 1) вид спеціального перекладу; 2) військова комунікативна функція; 3) велика термінологічність; 4) точне, чітке викладення матеріалу; 5) відносна відсутність образно-емоційних виражальних засобів.

Стилістичним особливостям перекладу військових матеріалів присвячено окрему статтю Тлумачного перекладознавчого словника [18, с. 212–213], яка майже дослівно повторює відповідний підрозділ вищезгаданого теоретичного опису військового перекладу Л.Л. Нелюбіна [16, с. 15; 17, с. 13].

На думку Л.Л. Нелюбіна, передавання стилю оригіналу є однією з найважливіших проблем досягнення адекватності перекладу: «*Стилістичний аспект перекладу* полягає в правильному підборі лексико-граматичних засобів відповідно до загальної функціонально-комунікативної спрямованості оригіналу та з урахуванням літературних норм мови, якою робиться переклад. Стиль військових матеріалів не є однорідним. У деяких військових матеріалах існують дві тенденції викладу матеріалу: або сухою офіційно-канцелярською мовою з використанням громіздких, найчастіше архаїчних зворотів і конструкцій, або простою, розмовною, часом фамільярною мовою. Остання тенденція зустрічається зазвичай у військових і військово-технічних матеріалах, розрахованих на рядовий і унтер-офіцерський склад. Ця тенденція пов'язана, в першу чергу, з низьким рівнем загальної й технічної підготовки, а отже, і з прагненням зробити сухі офіційні статутні матеріали та складні технічні настанови більш популярними й доступними для загальної кількості військовослужбовців. Через це багато військових матеріалів бувають пояснюваними ілюстраціями, таблицями, схемами й діаграмами, які допомагають довести до читача суть питання, що викладається» (тут і далі підкреслення та курсив у цитатах мої – В. Б.) [18, с. 212–213].

Л.Л. Нелюбін рекомендує військовому перекладачеві «*у всіх випадках прагнути передати матеріал оригіналу*» за допомогою відповідних ресурсів військового стилю мови перекладу, «*нейтралізувати зайву образність, фамільярно-розмовні й жаргонні елементи, що доволі часто наявні в оригіналі*», якщо вони не характерні для військових текстів мови перекладу. Стиль перекладеного тексту має відповідати нормам цільової мови, прийнятним для відповідного виду військових матеріалів [18, с. 213].

Інші ознаки, які визначають жанрово-стилістичну специфіку військового перекладу, Л.Л. Нелюбін надає в статті «*спе-*

ціальний переклад»: «1. Переклад матеріалів, що належать до якоїсь галузі знань зі своєю термінологічною номенклатурою. 2. Є інформаційно-комунікативним (лінгвістичним) перекладом, що обслуговує певні галузі знань зі своєю термінологічною номенклатурою; функціонує у сферах спілкування на суспільно-політичні, наукові, технічні, військові, адміністративно-господарські, юридичні, дипломатичні, комерційні, ділові, фінансові, публіцистичні та інші спеціальні теми й предметні галузі, включаючи теми повсякденного мовленнєво-мовного спілкування. Теоретичною базою спеціального перекладу є лінгвістична теорія перекладу» [18, с. 208].

Діяльність військового перекладача вимагає спеціальної підготовки, навичок і вмінь, наголошує Л.Л. Нелюбін. Військовий перекладач має бути універсальним, а не вузькопрофільним фахівцем: підготовка військового перекладача-референта має охоплювати «всі види й способи перекладу»: письмовий переклад статутів і документів, усний переклад під час радіообміну, двосторонній переклад під час бесіди на військові теми, синхронний переклад, роботу з військовою кореспонденцією, анотування й реферування військових, військово-технічних і військово-політичних текстів. Тому вимоги, які висуваються до військового перекладача і зумовлені специфікою його роботи, є «винятково високими» [18, с. 230].

М.К. Гарбовський і Е.М. Мішкурів підкреслюють, що «у військовому перекладі в максимально концентрованому вигляді відбиваються характерологічні риси й властивості всіх підвидів перекладу в різних сферах професійної комунікації: наукового, науково-технічного, юридичного, медичного і багатьох інших, але, крім того, й публіцистичного і навіть художнього» [21, с. 17].

Услід за Р.К. Міньяр-Белоручевим, М.К. Гарбовський і Е.М. Мішкурів виокремлюють і чітко визначають поняття «об'єкт військового перекладу». Р.К. Міньяр-Белоручев визначає «військові матеріали» в якості об'єкта військового перекладу в дефініції військового перекладу: «Військовий переклад. Вид спеціального перекладу оперативного призначення, об'єктом якого є військові матеріали» [20, с. 222].

М.К. Гарбовський і Е.М. Мішкурів пропонують власне бачення об'єкта військового перекладу: «У якості свого об'єкта військовий переклад має т. зв. «військове мовлення», тобто всі ті мовленнєві твори, що породжуються військовими або для військових у специфічних умовах комунікації. Військове мовлення, таким чином, може розглядатися як специфічна форма мовленнєвої комунікації, притаманна певній професійній спільноті, об'єднаній спільністю предмета своєї діяльності» [21, с. 17].

Відомий український дослідник військового перекладу С.Я. Янчук називає військовий переклад «наріжним каменем лінгвістичного забезпечення участі ЗСУ у заходах міжнародного військового співробітництва, адже усі ці заходи потребують професійного перекладацького супроводу». Автор стверджує, що «практика військового перекладу у наш час немислима без глибоких знань теорії й осмислення специфічних рис військового перекладу. Динаміка військового перекладу вимагає швидких перекладацьких рішень, а теорія озброює військового перекладача методикою пошуків необхідних еквівалентів і перекладацьких відповідників, окреслює алгоритм перекладацького процесу, знайомить із новими мовленнєвими жанрами та типами текстів і т. п. Усе це дозволяє вирішувати практичні завдання раціональніше і швидше, що має неабияке значення

у стресових умовах роботи військового перекладача. Таким чином, теорія і практика військового перекладу повинні мати не просто тісний взаємозв'язок між собою, але ще і доповнювати одна одну» [22, с. 330].

С.Я. Янчук визначає такі ознаки військового перекладу: 1) військовий переклад складає основу лінгвістичного забезпечення військ; 2) вимагає високого рівня професіоналізму; 3) залежить від військово-термінологічної, лексикографічної, науково-дослідницької роботи, військово-спеціальної мовної підготовки, лінгводидактики; 4) передбачає стресові умови діяльності для військового перекладача [22].

На підставі вищенаведеного аналізу основних специфічних рис військового перекладу, з урахуванням багаторічного (1992–2017 рр.) досвіду дослідження теорії й практики військового перекладу в Україні **військовий переклад** можна охарактеризувати як спеціальний вид міжкультурної двосторонньої та двомовної комунікації, що має своїм об'єктом військові матеріали (військові тексти, тексти військової тематики) і здійснюється у звичайних та екстремальних умовах військової служби переважно у військово-політичній, військово-технічній і військово-спеціальних сферах діяльності збройних сил за мовним посередництвом військового перекладача.

Зробимо попередні висновки:

1. у науковій і навчально-методичній літературі загальна жанрово-стильова специфіка військового перекладу представлена імпліцитно (за винятком праці Г.М. Стрелковського [19, с. 99–141]), якісні ознаки або параметри військового перекладу як окремого виду спеціального перекладу чітко не окреслені;

2. володіння прийомами та технікою перекладу текстів військової тематики різних жанрів і стилів традиційно вважається одним із основних завдань військового перекладача [23, с. 36].

Жанрово-стильова характеристика військових текстів.

Поняття «текст» традиційно визначають як «писемний або усний мовленнєвий масив, що становить лінійну послідовність висловлень, об'єднаних у ближчій перспективі смисловими і формально-граматичними зв'язками, а в загальнокомпозиційному, дистантному плані – спільною тематичною і сюжетною заданістю» [24, с. 679].

Текст досліджується у різних аспектах: як основна одиниця комунікації, засіб зберігання і передачі інформації, форма існування культури, продукт певної історичної епохи й індивідуальна мовленнєва форма відображення дійсності [25, с. 210].

У спеціальній науковій літературі з військового перекладу автори використовують численні синонімічні терміни на позначення єдиного поняття – «військові тексти», «військові матеріали», «тексти військової тематики», «тексти на військову тематику», «тексти військового спрямування», «тексти військового характеру», «тексти військового дискурсу» тощо. Термінологічне визначення поняття зазвичай не наводиться (дивись, наприклад: Л.Л. Нелюбін [18, с. 32, 97, 132, 212, 221, 230], Г.М. Стрелковський [19, с. 6, 99–101], Р.К. Міньяр-Белоручев [20, с. 194–196, 203–207, 214, 222], М.К. Гарбовський і Е.М. Мішкурів [21, с. 17], М.О. Зайцева [26, с. 96] та ін.).

З метою уникнення небажаної термінологічної синонімії та унормування термінологічного вживання вищезазначених синонімічних понять вважаємо за доцільне в дослідженнях із ТВП використовувати в якості нормативного термін «військовий текст», який, на наш погляд, є найкоротшим і має кращі дериваційні потенції. У якості робочої дефініції пропонується

такий варіант: *«військовий текст – писемний або усний цілісно-смысловий масив знакових одиниць, об'єднаних логіко-синтаксичними зв'язками, комунікативною функцією, тематичною настановою, композиційною макроструктурою та стильовою доміантою навколо семантичних полів «військовий», «воєнний», «бойовий».*

Подібною думкою також дотримується полковник В.М. Лісовський – відомий фахівець-практик військового перекладу, автор першого в Україні підручника «Військово-технічний переклад» [27]. У науковій доповіді «Сутність поняття «військово-технічний текст» В.М. Лісовський обирає термін *«військово-технічний текст»* за найбільш оптимальний з-поміж інших проаналізованих варіантів: *«технічний текст військового спрямування», «технічний текст військового характеру», «текст військово-технічної тематики»* [28, с. 303].

Стильова доміанта (стильова визначеність) військового тексту органічно пов'язана з його семантичною і структурною організацією. Відповідну стильову маркованість військовий текст має вже на рівні надфразної єдності (абзацу), що характеризується набором певних стильових ознак.

Проте стильова доміанта абзацу не завжди повною мірою є прогностичною щодо стильової сутності всього військового тексту. Такі випадки найчастіше спостерігаємо у військово-політичних текстах. З цього приводу Д.Х. Баранник пише, що стильова доміанта тексту *«виформується зі складної сукупності відносних текстових цілісностей, які підпорядковуються наскрізній, спроектованій на всю глибину текстового масиву тематичній і стильовій доміанті»* [24, с. 680].

Залежно від мовленнєвої ситуації військові тексти можуть продукуватися як у писемному, так і в усному варіантах, але більшість різновидів військових текстів існують саме у писемній формі, що є об'єктивним параметром, який також вказує на спеціальний характер військового перекладу.

Важливу роль в оформленні письмових військових текстів грають *графічні засоби – абзацне членування, розділові знаки, шрифти, кеглі, розрядка* («розбивка літер у слові для виділення його в тексті» [29, с. 799]) та *інтонація* – в усних формах військових текстів. Графічні засоби й інтонація допомагають забезпечити адекватну загальній комунікативній спрямованості структурну організацію військового тексту на мікро- і макро-рівнях.

На думку В.М. Лісовського, основними стилістичними рисами військово-технічних текстів є «точне та чітке викладення матеріалу за майже повної відсутності тих виразних елементів, які надають мовленню емоційної насиченості; головний акцент робиться на логічну, а не на емоційно-почуттєву сторону викладу. <...> У військово-технічних текстах відсутні також прийоми загальної образності висловлювання, які абсолютно зайві під час опису різних технічних пристроїв. Однак цього не можна сказати про саму військово-технічну термінологію. Іноді технічні терміни за своїм походженням вже мають образність, але від частого вживання образність їх зазвичай стирається, і термін сприймається без образної характеристики» [28, с. 303].

Під поняттям *«військово-технічний текст»* В.М. Лісовський пропонує розуміти «письмову або усну сукупність загальнономовних і термінологічних засобів упорядкованих у групу речень, які є завершеною логічною, лексичною, граматичною, стилістичною єдністю й обслуговують військово-технічну сферу, тобто містять інформацію про розробку, виробництво,

прийняття на озброєння, зберігання, знищення (утилізацію) військової та спеціальної техніки, боєприпасів, спорядження, а також передачі й експорту, товарів, робіт, послуг військового та подвійного призначення» [28, с. 303].

Функціонально-стильова характеристика військового перекладу. Під поняттям *«стиль»* прийнято розуміти «різновид, видозміну літературної мови; манеру мовного вираження у різних сферах, умовах, формах (усній і писемній) спілкування; мистецтво слова» [30, с. 652]. Л.Л. Нелюбін розмежує поняття «стиль», «стиль мови» і «стиль мовлення»:

«Стиль – 1. Відбір, сполучення та цілеспрямоване застосування мовних засобів. 2. Сукупність прийомів вживання, відбору й сполучення засобів у цій сфері. 3. Сукупність прийомів вживання засобів мови, характерна для якогось письменника, твору, жанру. 4. Відбір мовних засобів за принципом експресивно-стилістичного забарвлення. 5. Побудова мовлення відповідно до норм слововживання й синтаксису» [18, с. 213–214];

«Стиль мови – 1. Різновид мови, що характеризується особливостями у відборі, сполученні й організації мовних засобів у зв'язку із завданнями повідомлення. 2. Стиль як одна з підсистем системи мови на відміну від стилю мовлення як застосування такої підсистеми (або комбінації таких підсистем) до типових сфер застосування мовлення» [18, с. 214];

«Стиль мовлення – 1. Застосування мовного стилю в мовленнєвій сфері. 2. Одне з типових застосувань мовного стилю (або комбінації мовних стилів) у мовленнєвій сфері» [18, с. 214].

Для теорії й практики військового перекладу принципово важливим є поняття *«функціональний стиль»*. Як зазначає І.В. Арнольд, «назва «функціональний стиль» видається доволі вдалою, оскільки специфіка кожного стилю впливає з особливостей функцій мови в конкретній сфері спілкування» [31, с. 245].

Багаторічний досвід і практика засвідчують, що більшість військових текстів, із якими має справу військовий перекладач, функціонують у межах чотирьох функціональних стилів: 1. розмовного (стиль повсякденного, неформального спілкування); 2. офіційно-ділового (стиль формального спілкування); 3. інформаційно-публіцистичного (стиль преси, ЗМІ, медіа, інтернет-видань); 4. науково-технічного (стиль науково-технічної літератури).

Диференційно-визначальними для військового перекладу слід вважати типові стильові ознаки саме цих функціональних стилів. Це загальне правило для військового перекладу. Окремі випадки функціонування певного військового тексту у сфері художньо-поетичного, конфесійного або якое іншого стилю / підстилю розглядати не будемо, так само як і приклади, що свідчать про відсутність чітко окреслених кордонів між функціональними стилями, про що багато написано.

У перекладі військових текстів різних функціональних стилів слід застосовувати такий універсальний підхід: прагнемо адекватно передати комунікативну функцію (настанову), семантику, стиль і структуру військового тексту вихідної мови, з обов'язковим урахуванням комунікативної ситуації, прагматичних аспектів, жанрово-стилістичних і узуальних норм цільової військової мови, що прийняті для певного виду військових текстів.

Жанри військових текстів. За оцінкою Л.Л. Нелюбіна, *«найбільш повно теорія військового перекладу представлена в працях Г.М. Стрелковського»*, який *«дає детальну класифі-*

кацію жанрів військових текстів, описує види діяльності військового перекладача, розкриває проблеми перекладу військової термінології, розшифрування військових скорочень і роботу зі словниками й довідниками» [18, с. 220].

Дійсно, Г.М. Стрелковському належить честь першого наукового опису жанрів військових текстів у монографії «Теорія і практика військового перекладу» [19, с. 99–141]. Ми вже констатували той факт, що у цій праці Г.М. Стрелковський здебільшого теоретично обґрунтовує проблематику загальної теорії перекладу, не надає наукового визначення жодній спеціальній метамовній одиниці концептуального апарату ТВП у форматі логіко-семантичного алгоритму «поняття – термін – визначення» [3, с. 11–12]. Та не з усіма висновками високоповажного метра військового перекладу щодо жанрово-стильової специфіки військових текстів можна повністю й однозначно погодитися. Детальна аргументація з цього питання є темою окремою статті, тому зазначимо головні застереження.

По-перше, Г.М. Стрелковський розглядає поняття жанру в військовому перекладі «лише стосовно письмових текстів», він залишає «поза сферою дослідження всі усні тексти, що мають місце в практиці військового перекладу» [19, с. 99], що значно обмежує ступінь екстраполяції висновків щодо жанрово-стильової специфіки військових текстів на всю царину військового перекладу.

По-друге, Г.М. Стрелковський виділяє «за функціональним призначенням і змістовною спрямованістю» лише «дві відокремлені групи текстів: тексти інформаційного змісту і тексти, що регламентують життя та діяльність» [19, с. 100], у яких виокремлює чотири та два жанри відповідно, до яких додає сьомий жанр – військові мемуари [19, с. 99–100].

По-третє, коректне й несуперечливе виокремлення спеціальних жанрів військових текстів за строгими науковими параметрами не завжди можливе й доцільне. Виокремлені Г.М. Стрелковським «жанри військового перекладу» навряд чи можна вважати унікально-специфічними.

Досвід і практика свідчать, що для військового тексту (тексту військової тематики / характеру / спрямування або зразка військових матеріалів), який претендує на звання «жанр», завжди можна знайти дуже близький функціонально-стилістичний аналог в іншій галузі літературного, суспільно-політичного, науково-технічного або спеціального перекладу.

На наш погляд, єдиним винятком може слугувати спроба наукового обґрунтування «жанру бойових документів» на підставі виокремлення унікальних диференційно-стильових і жанрових ознак різних видів документів військового управління, детальний структурно-семантичний і перекладознавчий аналіз яких блискуче зробили Л.Л. Нелюбін у праці «Переклад бойових документів армії США» [32] і той же Г.М. Стрелковський у праці «Переклад бойових документів Бундесверу» [33].

Жанрово-стильові параметри військового перекладу. Специфіку військового перекладу в Україні об'єктивно визначають такі *основні параметри (ознаки)*, що мають обов'язковий характер:

– *вид перекладу за призначенням* – спеціальний;

– *сфера суспільного призначення* – діяльність Збройних Сил України (військового формування із необхідним рівнем бойової готовності та боєздатності, на яке відповідно до Конституції та законів України покладаються забезпечення воєнної безпеки й оборони держави, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності);

– *сфера спеціального призначення* – ЛЗВ, ядром якого слугує перекладацький супровід;

– *головна функція* – міжкультурна комунікативно-посередницька діяльність (у формі послідовного і синхронного перекладу, адаптованого транскодування, редагування, реферування й анотування військових текстів);

– *вид перекладу за мовленнєвою діяльністю* – усний (передбачає аудіювання і говоріння) і письмовий (читання і письмо);

– *спеціальні підвиди* – військово-політичний переклад (ВПП); військово-технічний переклад (ВТП); військово-технічний переклад (ВСП);

– *спеціальний суб'єкт* – військовий перекладач («офіцер-філолог, професійно підготовлений компетентний мовний посередник, що володіє сформованими на рівні вищої освіти міжкультурними комунікативними (білінгвальними, психолінгвістичними, мовленнєво-розумовими) та іншими спеціальними компетентностями для виконання функцій і завдань ЛЗВ» [3, с. 13]);

– *спеціальні умови професійної діяльності* – виконання завдань ЛЗВ у звичайних та екстремальних умовах військової служби, що передбачають реальну загрозу для особистого життя й здоров'я як у мирний, так і у воєнний час;

– *військово-комунікативна спрямованість тематики на рівні макротексту (військового тексту)* – в межах семантичних полів «військовий», «воєнний», «бойовий», «збройні сили» тощо;

– *наявність спеціальної тематичної групи військової лексики в макротексті* – об'єктивно вказує на належність тексту до сфери військового перекладу (у мовознавчій теорії прийнято виокремлювати як мінімум два типи тематичних лексичних груп в тексті: *тематико-мовні (тематико-семантичні)* – за характером предметно-поняттєвого взаємозв'язку й родо-видовими зв'язками та *тематико-мовленнєві (ситуативні)* – за характером взаємозв'язку зі сферою застосування мови [33, с. 232]);

Виявом жанрово-стильової самобутності військового перекладу також є параметри, які, хоч і зафіксовані у спеціальній науковій літературі як диференційні для військового перекладу, мають необов'язковий характер – *факультативні структурно-семантичні параметри*:

– *велика термінологічність і гранично точне, чітке викладення матеріалу* (Л.Л. Нелюбін [16, с. 13; 17, с. 10; 18, с. 32]) – не завжди обов'язкові у військовому перекладі (залежить від виду тексту, комунікативної настанови, комунікативної ситуації, прагматичних умов спілкування тощо);

– *відносна відсутність образно-емоційних виразальних засобів* (Л.Л. Нелюбін [16, с. 13; 17, с. 10; 18, с. 32]) – не розповсюджується на деякі види усних і письмових військових текстів (неформальне усне мовлення військовослужбовців, пропагандистські листівки, тексти інформаційно-психологічного впливу на противника, карикатури й анекдоти у військових ЗМІ);

– *переважно письмова форма продукування військового тексту.*

Оригінальною нам видається і думка І.В. Невмержицького про поєднання у військовому перекладі «військового та цивільного образів мислення»: «Військовий переклад, поєднуючи в собі якості як військового, так і цивільного професіонала, вбирає в себе найкращі риси обох систем мислення» [34, с. 307].

Висновки. 1. Науково-методологічну основу ТВП, крім загальнонаукових абстрактних понять наукового дискурсу та спеціальних понять перекладознавчої науки, також формують базові поняття філолого-мовознавчого рівня, що мають міждисциплінарний характер, зокрема «стиль», «жанр»,

«текст», які потребують спеціального аналізу в аспекті завдань і сфери функціонування військового перекладу.

2. У проаналізованій науковій літературі жанрово-стильова специфіка військового перекладу представлена імпліцитно (за винятком праці Г.М. Стрелковського [19, с. 99–141]), якісні ознаки або параметри військового перекладу як окремого виду спеціального перекладу чітко не окреслені.

3. Жанрово-стильова специфіка військового перекладу, насамперед, проявляється через характерні особливості об'єкта, предмета й суб'єкта військового перекладу, функції службової діяльності військового перекладача, інші спеціальні концептуальні поняття теорії військового перекладу, які були послідовно визначені й представлені автором упродовж останніх років.

4. На підставі виокремлення головних ознак військового перекладу, визначення або уточнення спеціальних метамовних одиниць концептуального апарату теорії військового перекладу, з урахуванням багаторічного (1992–2017 рр.) досвіду дослідження теорії й практики військового перекладу в Україні запропоновано *основні (обов'язкові)* та *факультативні (необов'язкові)* жанрово-стильові параметри військового перекладу.

Література:

1. Нікіфорова О.М. Передумови становлення наукової школи військового перекладу в Україні. Лінгвістика XXI століття. 2015. С. 107–120.
2. Балабін В.В. Об'єкт і предмет теорії військового перекладу. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2017. № 31. Т. 3. С. 97–100.
3. Балабін В.В. Теоретико-концептуальні основи військового перекладу. Філологічні трактати. 2018. № 1. Т. 10. С. 7–18.
4. Балабін В.В. Вимоги до військового перекладача. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2018. № 32. Т. 2. С. 140–143.
5. Балабін В.В. Завдання теорії військового перекладу. Філологія і лінгвістика в сучасному суспільстві: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (Хмельницький, 23–24 березня 2018 р.). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 105–107.
6. Раті А.О. Жанрові особливості англомовної літератури жахів та їх відтворення українською мовою: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16. Київ, 2016. 223 с.
7. Рудь І.А. Жанрово-стилістичні особливості перекладу англомовних юридичних документів. Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського. 2010. Спец. вип. С. 118–123. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kdsm_2010_Spets.
8. Дерік І.М. Лексичні та стилістичні особливості перекладу телеконференцій ділової тематики. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2011. № 3. С. 62–66. URL: <http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v3/13.pdf>.
9. Лукьянова Т.Г. Жанрово-стилістичні особливості перекладу субтитрів (на матеріалі англомовних художніх фільмів). Філологічні трактати. 2012. № 2. Т. 4. С. 50–55.
10. Юндіна О.В. Жанрово-стильова обумовленість лексичних трансформацій в перекладі текстів військової тематики: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16; ДЗ «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». Одеса, 2013. 20 с.
11. Гончарук Л.М. Жанрові аспекти перекладу офіційно-ділових документів франкомовного військового дискурсу: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2016. 18 с.
12. Алексеева Л.М. Объект и предмет современного переводоведения. Вестник Пермского университета. Серия: Иностранные языки и литературы. 2008. № 5. С. 85–90.
13. Балабін В.В. Загальнонаукові основи теорії військового перекладу. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2018. № 1. Т. 29 (68). С. 85–89.
14. Денисова С.П. Стан та перспективи перекладознавчих досліджень. Вісник КНЛУ. Серія: Філологія. 2014. № 1. Т. 17. С. 54–60.
15. Карабан В.І. Спеціальні теорії перекладу: скільки їх (потрібно)? Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград, 2012. Вип. 104 (1). С. 26–31.
16. Нелюбин Л.Л. Военный перевод и его особенности. Учебник военного перевода: Англ. яз. Москва: Воениздат, 1972. С. 13–37.
17. Нелюбин Л.Л. Военный перевод и его особенности. Учебник военного перевода: Англ. яз. Общий курс / под ред. Л.Л. Нелюбина. Москва: Воениздат, 1981. С. 10–32.
18. Нелюбин Л.Л. Толковый переводоведческий словарь. Москва: Флинта: Наука, 2008. 320 с.
19. Стрелковский Г.М. Теория и практика военного перевода: Немецкий язык. Москва: Воениздат, 1979. 272 с.
20. Миньяр-Белоручев Р.К. Общая теория перевода и устный перевод. Москва: Воениздат, 1980. 237 с.
21. Гарбовский Н.К., Мишкурин Э.Н. Военный перевод в современном мире (теоретико-методологические, лингвистические, военно-исторические и социально-политические аспекты). Вестник Московского университета. Серия 22: Теория перевода. 2010. № 2. С. 16–41.
22. Янчук С.Я. Теорія військового перекладу в Україні: стан, проблеми, перспективи. Мовні і концептуальні картини світу. 2013. Вип. 43 (4). С. 328–335.
23. Балабін В.В. Зміст службових функцій та завдань військового перекладача. Філологічні трактати. 2018. № 2. Т. 10. С. 35–41.
24. Баранник Д.Х. Текст. Українська мова: Енциклопедія / редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2004. С. 679–680.
25. Мачай Т.О. Текст і дискурс у спілкуванні фахівців: засоби вираження авторської особистісності. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови. 2011. Вип. 7. С. 210–215. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_10_2011_7_48.
26. Зайцева М.О. Особливості перекладу термінів у текстах на військову тематику. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 9: Сучасні тенденції розвитку мов. 2013. Вип. 10. С. 96–102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_9_2013_10_18.
27. Лісовський В.М. Військово-технічний переклад (англ. мова): підручник / за ред. В.В. Балабіна. Київ: ВІКНУ, 2010. 950 с.
28. Лісовський В.М. Сутність поняття військово-технічний текст. Молодіжна військова наука у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка: тези доп. Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених, ад'юнктів, слухачів, курсантів і студентів (Київ, 26 квітня 2018 р.). Київ: ВІКНУ, 2018. С. 302–303.
29. Словник української мови: в 11 т. Київ: Наукова думка, 1970–1980. 1977, Т. 8. С. 799.
30. Єрмоленко С.Я. Стиль. Українська мова: Енциклопедія / редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2004. С. 652–653.
31. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка (Стилистика декодирования). Ленинград: «Просвещение», 1981. 295 с.
32. Нелюбин Л.Л. Перевод боевых документов армии США: учеб. пособ. Москва: Воениздат, 1989. 270 с.
33. Филин Ф.П. Очерки по теории языкознания. Москва: Наука, 1982. 336 с.
34. Стрелковский Г.М. Перевод боевых документов бундесвера. Москва: Воениздат, 1970. 224 с.

35. Невмержицький І.В. Військовий перекладач як каталізатор процесу реформування Збройних Сил України. Молодіжна військова наука у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка: тези доп. Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених, ад'юнктів, слухачів, курсантів і студентів (Київ, 26 квітня 2018 р.). Київ: ВІКНУ, 2018. С. 306–307.

Балабин В. В. Жанрово-стилевія специфіка военного перевода

Анотація. На основі виділення характерних ознак военного перевода, визначення або уточнення спеціальних метаязыкових одиниць концептуального апарату теорії военного перевода, з урахування багаторічного (1992–2017 гг.) досвіду дослідження теорії і практики военного перевода в Україні запропоновані основні (об'язательні) і факультативні (необ'язательні) жанрово-стильові параметри военного перевода.

Ключевые слова: переводоведение, военный перевод, теория военного перевода, военный текст, функциональный стиль, жанр.

Balabin V. Genre and style specificity of military translation

Summary. The author analyses typical and specific features of military translation, defines or redefines special metalanguage units of the military translation theory's conceptual construct, and describes fundamental (mandatory) and optional (non-mandatory) genre and style parameters of military translation on the basis of his long-standing experience (1992–2017) in the field of military translation theory and practice in Ukraine.

Key words: translation studies, military translation, military translation theory, military text, functional style, genre.